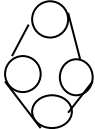

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: KEI NA VEIVAVAKOSO LOTU VAKARISITO**

Julai 01, 18: Penitiko 5 [Penetost 5]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavoui na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

A.Ai Vakamacala lekaleka me baleta na Samuela I kei na II: *Nai matai kei nai karua ni Samuela e dua ga nai vola balavu enai vola vivigi [scroll]. Ea qai wasei ga e muri me vakarawarawataka na kena volai ka maroroi me veirauti ka rawarawa na kena wiliki. Na vuna ga ni kune vakawasoma kina na yacai Samuela me vaka ni baleti koya ga nai vola; e rairai ni a vakaitavi ena kena volai ena 1375 se 1220 BC/BCE. E nanumi ni levu ea vola ko Samuela, ia eso na tikina e vakaitavi kina ko Necani na parofita kei Kata [I Veigauna 29:29]. Nai naki ni vola me volai kina nai otioiti ni Dauveilewai ko Samuela, [nai balebale ni yacana :sa vakarorogo Kalou-I Samuela 1:20]. Ea tukuna na veisau levu e yaco mai na Nona veiliutaki na Kalou [theocracy], ki na nodra a kerea na Isireli mera sa vakatui [monarchy]. Ia e dei tu ga na nodra vakabauta ni nodra Kalou ga ko Jiova e veiliutaki ka sai Koya talega na nodra Tui. Ia, me dua ga na tamata me vakayacora nai tavi ni veiliutaki se nai tavi vakatui me vakataki ira na vo ni veimatani ka ra tiko tikivi ira. Dina ga nira sa vakatui, ia me dei tu ga na nodra vakaliuci ka vakararavi tikoga vei Jiova; e dua na kenai vakaraitaki vinaka ko Tevita na Tui ka duidui sara mai vei Saula nai matai ni tui. Nai matai ni tui ko Saula ka sega soti sara ni vinaka na nona veiliutaki, kei nai vakavakarau ni tui rogo ka dokai ko Tevita, ka sa nodrai nuinui na Isireli. Mai vei Tevita sa yavutaki kina na nodra bula ena kena buli cake na vakasama vakaMesaia me vaka era a parofisaitaka mai na parofita, kei ira nai apositolo ka sa mai vakadeitaka na Lotu vaKarisito ni sai Jisu ga sa kawa mai vei Tevita. Sa matata sara ena vakasama vakaJiu nira namaka tikoga e dua na Mesaia me mai veisereki ka sa kenai balebale nira sega ni vakabauti Jisu ni sai Koya na Mesaia era namaka. II. Ke tiko na nomu gauna mo wilika kece nai vola nei Samuela ka rogoca kina nai talanoa ni nona cakacaka na Kalou ka vakayagataki ira na Nona tamata me yaco kina na Nonai naki. Vakatotolo ga na wasei ni I Samuela: 1-7;Sa baleta na bula nei Samuela, kei na nodra ravuravu na meca, kei na nodra kerea na Kalou me vukei ira. 8-15:35; Sa buli Saula me tui ko Samuela, kei na nodrau vakaitavi vata na tui kei na luvena ko Jonanaci enai valu. Ia, ea sega ni taucoko na nona vakarorogo Vua na Kalou na tui ko Saula. 15:35-31:13; Ea buli ko Tevita me Tui ko*

Samuela, ea sega ni bau kila ko Saula na veibuli sa yaco oqo. Ea tekivu me rogo ko Tevita ena nona a vakadrukai Koliaci na qaqa ni Filisitia. Ka sa rogo vakalevu ko Tevita ena nona veiliutaki enai valu, me vaka ni sa dauqaqa ena nona ravuravu, ia sa sega ni rogo levu ko Saula. Sa siqema ko Saula ni sa rogolevu mai ko Tevita me vaka na nodra seretaka voli na goneyalewa ni Isireli: 'Sa vakamatea ko Saula e 1000 na meca, ia sa vakamatea ko Tevita e 10 na udolu na meca [29:5]. Sa dro voli ko Tevita mai vei Saula, ka kauti ira yani na nonai lawalawa ki Filisitia. Erau a vakamatei ko Saula na tui kei Jonacani na luvena ena nodrai valu kei ira na Filisitia. Sa dei tu ga na lewa ni Kalou ena veika me baleti Tevita, ko ya me sa tui Isireli. Ea kaya na Kalou vei Samuela, 'Au sa cati Saula ka'u sega ni vakatara me tui tikoga e Isireli. Kakua ni yalobibi tiko me baleti koya...lako vei Jese ena koro ko Peceliema baleta ni'u sa digitaka e dua vei ira na luvena me tui' [I Samuela 16:1]. Nai ka II Samuela nai tomani ga ni I Samuela ka sa baleta ga na veiliutaki nei Tevita na Tui. Ni sa mate ko Saula era sa digitaki Tevita na Juta me nodra Tui. Ia e na loma ni 7 na yabaki e rau veivaluvalu kina ko Tevita na Tui Juta kei Isiposeci na luvei Saula na Tui Isireli [10 na yavusa]. E muri sa qai tui kece e Isireli cokovata. Sa kabai Jerusalemi ko Tevita ka kauta kina na Kato ni Veiyalayalati; sa buli Jerusalemi me koro turaga e Isireli. Sa nanuma me tara na vale ni soro, ia sa solia vua na luvena ko Solomone me tara. Sa yalataka ga vua na Kalou ni na tui tawamudu nona kawa [na vakasama eda sa vakayagataka na Lotu VaKarisito me baleti Jisu na kawai Tevita]. Sa valuti ira kece nona meca ko Tevita ka qaqa kina. Ena dua nai valu oqo e sega ni a lako kina, ka lasa kei Pacisepa na wati Uraia, a qai yaco e muri me watina ni sa bukiveretaka me vakamatei ko Uraia. Sa sotava ko Tevita na veika dredre e vuqa ena nona matavuvale kai sau ga ni nona talaidredre vua na Kalou: na luvei Tevita ko Amoni e kucuva na luvei Tevita gone yalewa ko Tema, ka vakamatei kina ko Amoni. Ko Apisalomi e vuaviritaki tamana ko Tevita, ia e qai mate e muri enai valu. E sega ni tamata dodonu vakaoti ko Tevita, ia sa tu nona malumalumu, sa lomani koya tikoga na Kalou ka vakayacora tikoga nona vosa ni yalayala ni na tawa mudu me tui nona kawa [7:11b-14...wilika vinaka na tikina oqo]. Na Kalou ga sa tukuni Tevita ni 'tamata e vaka na lomaqu...' edua e voleka vua [I Samuela 13:14; Cakacaka 13:22].

II Samuela 1:1,17-27: I. Wilika Vinaka na kenai kau ni vola e cake qai tomana sara na 2 Samuela 1.1, 17-27 [mo wilika na tikina 1-27] eda lade mai na nona valuta na mataivalu ni Filisitia ko Tevita ka matataka mai na tuwawa qaqa ko Kolaiaci. Sa raica ko Tevita ni tamata 'tawa cili' ko Koliaci, ka sega ni mata tamata digitaki [people of the covenant-sega ni digitaki mai vua na Kalou] sa rawa me valuta ena nona vakayagataka e 5 na vatu, na Vosa ni Kalou [5 nai Vola nei Mosese na Penitatuku se Tora]. Na Vosa ni Kalou sa valuti Koliaci kina. Ke dua na gauna galala mo wilika na I Samuela 18-31 ka raica kina na tamata se dua na dauveiliutaki ni sa lutu mai na mata se liga ni Kalou ena tini ga e na vakaloloma, beci kei na mate. II. Eda raica oqo ena tikina e tarava: Sa mai mate na Tui ko Saula ena ligana e dua na Amelakaiti. Sa mavoa vakaca na Tui ka sa kila ni sa na mate ga, sa vakayagataka nai vakarau vakamataivalu, ko ya me vakamatei koya ga. Ia, sa kerea na Amelakaiti na Tui me vakaotia nona bula. Sa la'ki tukutuku vei Tevita; ia sa taura vakabibi

na mate oqo ko Tevita ka raica ni dodonu me mate talega na Amelakaiti baleta ni vakamatea na Tui, na lumuti ni Kalou ko Jiova. Sa mate talega na nonai tau lomani ko Jonacani na luvei Saula. III. Na veitikina oqo: 17-27 na sere se lelei Tevita vua na Tui ko Saula kei na nonai tau ko Jonacani. Dina ga ni sotava ko Tevita e vuqa na ka dredre e na ligai Saula ka rawa me mate kina, sa bulia ga na lele oqo ko Tevita ka vakaraitaka na nona lolositaka na nodrau mate na Tui, na vugona kei na nonai tokani lomani na tavalena ko Jonacani. Sa dina sara na nona lomana na Tui kei na nonai tau sei tokani lomani ko Jonacani ka sega ni vakasuka me cavuta na vosa ni dokai rau na veitamani [eulogy]. Na lele kei na kena vosa, sa vosa talega ni lolosi ni vanua ko Isireli ni sa kau tani nona bula na Tui kei na nonai tau lomani. Sa levu na ka e dodonu me cati Saula kina ko Tevita, ia sa guilecava na veika ca, sa nanuma ga na veika vinaka. Sa tu vei Tevita e dua na kaukauwa levu, na kaukauwa ni Kalou, me guilecava ka vosota kina na veika ca sa vakayacora vua ko Saula. IV. Ko Tevita sa tu vua nai vakarau ni bula dauvosota ka guilecava vakadua sara na ca e caka vei koya. Sa yaco mei vakarau ni nona bula na vosota, raica ga na veika vinaka [positive and not negative] ena nona veiliutaki kei na nona veimaliwai kei ira na tamata. Sa soli kina vua e dua na kaukauwa levu, na galala me nanuma ga ka vakabibitaka nonai tavi ka sega na vuvu kei na lomaca me vakaoti gauna kina, sat u ga vua na yalo vakacegu me dauveiqaravi vinaka kina. Sa kenai lutua ga na nona dina ni vakabauta ka vakaraviti koya ena kaukauwa ni Vosa ni Kalou. Sa dua sara nai vakavuvuli vinaka vei keda kece sara.

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, na nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka me me veivuke. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata... meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasevase sa dusia vakararaba ga na veilutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same oqo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2.*

Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavou tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro[Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimataniu sa wapoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na mataniu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakaroro ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaruva [Deuteronomy –deut -2, nomy-lawa] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 130 e tiko enai wasewase V ni Same [107-150], raica na kenai vakamacala e cake.

B. Same 130: *‘Mai na wai titobu, au sa tagi vei kemuni Jiova. I Jiova mo ni rogoca na domoqu...’[130:1-2a]. Se mai na lomana titobu e loma sa lele kina ka kerea na Kalou me rogoci koya. Na veisame eso ni kerekere ni luvuci na bula ka kerea na veivosoti kei na veivueti [raica talega na Same tautauvata: 6; 32; 38; 51;102;130;143]. Sa dua na Same e tara na bula ka levu era rawa me cavuta me bodra masu. Sa vakadeitaka na Same ni Kalou e Dauvosota: *Kevaka e toga se vola kece tiko nodai valavalaca, se nanuma kece tiko na nodai valavalaca na Kalou, ena sega sara ni dua e bula rawa, sa vaka ga sa viria e dua na bai me tarovi kina na noda veiwekani kei na Kalou. Na Kalou ena vosoti keda kevaka eda tusanaka Vua na nodai valavalaca, ka sega ni nanuma tiko na nodai valavalaca.* II. Nida sotava na veika dredre ka sega tale ni dua na vanua meda vakanuini kina, sai koya na gauna vaka ko ya eda gadreva kina na liga loloma ni Kalou. Meda vakadeitaka ni Kalou ogo sa waraki keda me vaka na Dauyadra ena matamata, sa waraka me siga mai na vanua, me vaka koya na noda waraki Jiova ka namaki Jiova. Ena sotava dina noda leqa na Kalou ka bokoca noda cakaca kecega. III. Sa boroya e dua nai yaloyalo totoka me baleta na Kalou ka vakadeitaka na Daunisame, *‘Ena vakabulai ira na Isireli mai na nodrai valavalaca kecega.’* IV. Na matata sara ni veivosoti totoka ni Kalou sa mai vakamatatataka sara ko Jisu Karisito, ...na noda Kalou sa vosoti keda ka guilecava vakadua na nodai valavalaca.*

C. Ai Vakamacala me baleta nai vola nei Paula vei ira mai Koronica: *Nai vavakoso mai Koronica e tauyavutaka ko Paula ena 50 AD/ACE ni oti na nona veisiko ki Aceni [Cakacaka 18:1-7]. Na yavu ni vavakoso ogo na vunau nei Paula vei ira na Jiu ena nodra vale ni lotu, ka so vei ira era a veisau taumada [Cakacaka 18:8]. Nai vola nei Paula ki Koronica ea volai mai Efeso enai ka tolu ni nona kaulotu ko Paula [Cakacaka 19:1-20:1], rauta na 55AD/ACE. Dina ga ni vakatokai mei matai ni vola, ia ea sa volavola oti ko Paula ki nai vavakoso ogo [5:9], ka saumi talega mai, [7:1] ka sa tiki ni vola ogo nai sau ni taro ni vavakoso ogo. E dua na koro levu ko Koronica kai kekeleke ni waqa, e tiko ena ceva kei Kirisi. Sa sinai talega ena kena veilasa ka tiko kina na veikalou eso ka vaka kina ko Afarodaite [Aphrodite], na kalou yalewa ka qaravi ena dauyalewa [prostitution]. Ni a yaco me dua na koro ni vakacegu vei ira na sotia mai Roma, ka sa tubu vata kina vakalevu nai valavala ca. E na vosa vakaviti e dau kainaki ko Koronica ni ‘koro ni ca,’ sa dina sara ni koro ni ca. Enai I Koronica sa taumada ni vunau kina ko Paula, ka so vei ira sa lotu era sega ni duavata kei na veika sa vunautaka ko Paula se na kena vakadewataki, ka vakavuna na nodra taroga eso na taro, dua me baleta nonai*

apositolo;na tawase vakalotu; qaravi ni kalou tani;na bibi ni loloma;na bula ni tucake tale mai na mate. Enai II Koronica sa bibi na veikauwaitaki vei ira sa lotu malumalumu; na bula dauloloma me solia kece ena vukudra na vakaloloma me vaka sa vakayacora ko Jisu ena lomani vuravura ena kauveilatatai. Sa bibi me vagolei ira na tamata vei Karisito veitalia ga ena nona malumalumu vakayago, ka ni qai veiqaravi vakavinaka mai na dela ni nona malumalumu.Sa gadreva dina ga na Kalou meda kunea na bula ena yacai Jisu ka tukuni koya tikoga [5:18-19].

2 Koronica 8:7-15: 1. E dua nai tavi bibi e daunanuma ko Paula sai koya na nodra lomani na lewe ni Lotu Dravudravua mai Jerusalemi, nai vavakoso ka tekivu kina na Lotu Vakarisito. Sa vakaraitaka ko Paula vei ira na lotu mai Koronica mera daunanuma na nodrai tavi. II. E 5 na vakasama bibi e dusia ko Paula: 1.Sai vakaraitaki vinaka ni Lotu ko ira mai Mesitonia [1-6], dina ga ni levu vei ira na dravudravua, ia era sa solia nodrai yau mera nanumi kina ko ira era dravudravua cake mai vei ira. Eso era sa solia sivia na ka e dodonu mera solia. Sa uasivi ko ya! 2. E dusi Jisu Karisito ko Paula, sa vakaraitaka na Nona soli ka ni loloma e sega ni qai tekivu mai na kauveilatai, ia sa tekivu sara mai na Nona biuta tu yani nai tutu va-Kalou mai lomalagi ena vukuda na tamata. Nida sarava na loloma levu ko ya, sa dodonu me vakauqeti keda meda loloma vakalevu vaka talega kina. Sa dodonu me tatara ena noda bula e loma ka meda kua sara ni bureitaka, ia meda solia ga vakayauyau baleta ni sa vaka koya na solisoli ni Kalou sa mai vakaraitaka ena bula nei Jisu. 3. Era sa vakasalataki mai Koronica mera dei tu ga ena nodra daulomasoli, ka me kakua ni luluqa. Sa sega ni rauta mera kaya tiko e lomadra, “Isa! Sa vakaloloma ko ira mai Jerusalemi! *Me vuki na ‘vakaisaisa’ me vakavotukanataki ena nodra dodoliga yani ka veivuke.* 4. Mera kakua ni vakalevulevuya na veileqa e tarai ira, ia mera vukica ko ya me vu ni nodra kaukauwa mera dauloloma vakalevu kina. 5. Sa tinia ko Paula ena nona vakabibitaka me ra soli ka me veirauti ga kei na veika era dui rawata. E so era solia vakalevu sara mai na ka era rawata, ia na Kalou sa raica tiko na veika era cakava. Na tikina 14 sa dusia ko Paula, ke ko soli vakarauta, se soli vakasivia, na Kalou ga sa dauvakayacora na Nona lewa ka solia talega na vakacegu vakatautauvata vei keda kece; se ena solia vakatautauvata veiira kecega na Nona veivakalougatataki. Oqo na veivakurabuitaki ni veika sa vakayacora na Kalou ena nona bula e dua na tamata dauloloma...sa waraki koya dina ga na Nona veivakalougatataki na Kalou, sega sara ni lasu rawa na Vosa ni Kalou! Sa matata vinaka koya ena tikina 15 [raica na Lako Yani16:18]. III. Na soli ka e vu mai na yaloda dina, e sega ni dua na ka vakarairai, se vakaisaisa walega, ia e dua na ka e vakavotukanataki ena veika eda vakayacora se solia. Ko ira na Jiu era dau nanuma e dua nai vakarau ena soqo ni nodra solevu [Feast of Purim- nodra vakabulai na Jiu ena ligai Emani ka vakaitavi kina ko Esiteri na Ranadi kei Moatekai na tamana lailai –Esiteri 9:18-32 ena vula ko Adar-Feperueri-Maji]; mo vaqara e dua e dravudravua

cake mai vei iko ka soli ka ni loloma vua. Oqo e dua nai vakarau vinaka, e rawa nida vakadamurimuria. Ena weiwekeni ena lotu, e vinaka ka uasivi meda muria ena noda soli ka ena lotu se soli ka ni loloma vei ira sa dravudravua. Sa dei tu ga na Nona veivakalougatataki na Kalou, ka sa na lolomataka vakatautauvata vei keda na veika e raica na Kalou ni ganiti keda.

D. Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai vola se Kosipeli nei Marika: O cei ko Marika? E tolu na yacana: Marika [Marcus] na yacana vakaLatini [Roma], Joni se Jone [Johannan- God has shown grace-Sa vakaraitaka na Kalou nona loloma savu], na yacana vakaIperiu kei Kolobodatuluse [Colobodactoluse -stubby fingers-qaqalo lelevu ka lekaleka] na yacana vaKirisiki. Na yaca Jone Marika e yaca vakayagataki vakalevu [common names] ka so na gauna e nai VT e vakayagataki ga e dua na yaca, Jone se Marika, ena yaga me vakuri tale na yacana baleta ga ni vica tiko na Joni se Marika se Joni Marika enai VT kei na i tukutuku ni lotu taumada. Ko ira na DauniVT e duidui na nodra i vakamacala me baleta na yaca Jone Marika. Baleta ni dau kacivi ena yacana vakaRoma Marika, e rairai e dua e toka vinaka. Eda kila ga ni dua na vale levu nei tinana ko Meri e Jerusalem era dau soqo kina ko Jisu kei na nona tisaipeli kei ira na vakabauta. [Na cauravou a tomani Jisu kei iratou na tisaipeli ki Kecisemani [Marka 14:51,52] e dreti laivi vua nai tutuvi ka ni luvaiwale tu...e rairai e dua ga e yadra cecekala mai me tiko ga ena gauna ni masumasu ka rogoca tiko na masu nei Jisu niratou a moce na tisaipeli, e rairai eratou lako mai nona vale ko Jisu na nona tisaipeli]. Ko ira na lewe 120 era a tiko ena dua na vale levu, na vale a ceguvi iratou kina ko Jisu ena Yalo Tabu [Joni 20], se e a sovaraki kina na Yalo Tabu [Cakacaka 2:1ff]; na vale ni soqo ni sa tucake tale mai na mate ka rairai kina ko Jisu. Sa rairai o koya ga na vale oqo nei Meri kei Jone Kolobodatuluse Marika. *A vola ko Joni Marika [Cakacaka 12:12, 13:13] nai tokani nei Panapasa kei Paula. Dina ga ni rau a veileti kina ko Panapasa kei Paula, e muri sai tokani nei Paula, ni a vesu tu mai Roma [Kolosa 4:10; Filimoni 24; 2 Timoci 4:11]. A volai mai Roma ena loma ni 55-65 AD/ACE kai matai ni Kosipeli a volai. Baleta ni a volai mai Roma, e nanumi ni yu ni tukutuku nei Marika ko Pita, nai tokani ka tisaipeli nei Jisu. E a nanumi taumada me vakatokai ga me Kosipeli nei Pita. E vica nai tukutuku me baleti Pita, vakauasivi nona malumalumu, me vaka na 'Lako tani ki dakuqu, Setani...' [8:33]. Ko Maciu e vola na bibi ni nona vakatutusa ko Pita, Maciu 16 me baleta ni ko Jisu na Karisito, na Luve ni Kalou kei na vakasama ni vei Pita a kaya kina ko Jisu, 'ena dela ni vatu oqo au na tara kina nai soqosoqo lewe ni lotu.'*[E duidui na vakadewa ni tikina oqo mai na Lotu Katolika vakaRoma kei keda na veimatalotu eso [Protestant churches]. O Pita e a sota ga kei Jisu mai na nona veipapitaisotaki ko Joni; a papitaiso talega kina ko Pita. Mai na Joritani ga e tekivu kina na Kosipeli nei Marika, na vanua ga ka tekivu kina ko Pita. E sega enai vola nei Marika na i tutuktuku ni sucu nei Jisu se na nona gauna ni gone, ia sa tekivusa sara ena nona tukuna na Matanitu ni kalou ka laki tini ena kauveilatai. Nai tinitini ni vola ena wase 16 e veiletitaki vakalevu, e tolu na kena nanuma: 1. Yala ga ena 16:1-8 ena dua nai yatuvosa ka sega ni vakaoti baleta ni tini ga ena 'afraid of...' rerevaka..'sa qai tini vinaka e muri vei ira eso me vaka e volai 'niratou sa rere'. 2. Vakuri ena 16:9-20 ka sa matata vinaka ni kau mai na veivakasama oqo e muri sara me taucoko kina na vakasama me vaka na vo ni Kosipeli, ko ya me tini ena tucake tale, na qaqa ni sa rairai veiiratou na tisaipeli, na nona kaucake ki lomalagi, na yalataki ni nona na lesu tale mai kei na nodratou talai me tukuna nai Tukutuku Vinaka ni veivakabulai. 3. Ka tolu ni otioti e vakuria ga na tikina e 8, ena 9 kei na 10 me vaka oqo: 'Eratou sa lako yani vakatotolo na marama ka tukutuku vei Pita kei iratou nonai tokani na vuku ni veika sa yaco. Sa oti koya, sa talai iratou na nona tisaipeli ko Jisu ki na tokalau kei na ra me tukuna nai tukutuku tawa mudu ka savasava mera rogoca na tamata ka vakabulai kina ka tawa mudu'. Baleta ni vakaoqo na kenai tinitini, eso na vakavakatu e lako mai: 1. Ni sega ni vinakata ko Pita me dusi ni taleitaki koya taudua ga ko Jisu [favour] ka tukuni na veika baleti koya me vaka ni a rairai taudua ga vua ko Jisu [IKoronika 15], e a dresuka laivi. 2. E so era kaya ni rairai kama na kenai otioti ena kena kama ko Roma...oqori e so ga na vakasama ena veigauna. Ko iratou na vo ni Kosipeli eratou tautauri mai vei Marika, ia ko Marika e levu taudua na caka mana nei Jisu e vola. E sega ni vakabibitaka ko Marika nai vakamacala se nai vakavuvuli nei Jisu, ia sa levu ga nona vakabibitaka na cakacaka ni veivakabulai nei Jisu. Nai naki levu ga ni Kosipeli nei Marika me tukuna se ko cei oqo ko Jisu, bibi na nona cakacaka ka vica ga na nonai vakavuvuli me vaka eda raica ena wase 13. Ko Jisu a lako mai me veivakabulai ka solia nona bula ena vukuda na lewe vuga [10:45].

D. Marika 5: 21-43: 1. Nai naki ni soko ki taikadua ko Jisu kei iratou na tisaipeli meratou la'ki vakacegu ka vakaukauwataki vakayalo, vakayago talega. Eda raica ena macawa sa oti na talairawarawa vei Jisu na cagilabaka

vakarota me ruru ka maravu mai. Na veivanua ga e lako kina era sa soqovi koya na tamata. Ia ni levu na osooso ka dredre na vakacegu, eratou sa lesu tale ki taikadua. Sa qai lewe levu ga na tamata era gadreva me raici Jisu. Niratou kele gas a sotava na tamata e curumua tu e levu na tevoru [vavakosolegion]. A kerea me salavata kei Jisu ia a kaya vua na Turaga me lako ki nona vanua ka tukuna na cakaloloma sa vakayacori vua. Sa lako ko koya ka tukuni Jisu ena yasana kece e na tini na koro –Tekapolisi –Decapolis]. II. Ena 2-43, erua nai talanoa e rau mai veicurumaki enai talanoa oqo, ka sa vakayacora kina ko Jisu na Nona cakacaka ni veivakabulai. Nai matai: e dua na goneyalewa lailai e yabaki 12, [ena rai vaka Jiu sa yacova nai tutu vagoneyalewa e dua ni sa yabaki 12 ka dua na siga]. Sa ganita me vakabulai ka sa tu na veigauna vinaka e matana me lakova yani. Nai karua: sa baleta na marama turudra balavu ena loma ni 12 talega na yabaki, ka a vakabulai talega. Na kena oqo e curu koso enai talanoa taumada. III. Ko Jairo nai Vakatawa ni valenilotu [synagogue], sa tu ena dua nai tutu cecere ena vale ni lotu, turaga kilai ka sa dodonu talega me maroroya nai vakavuvuli vaka Jiu kei na kena Lawa. E nai vakarau ni veimaliwai kei nai le sa tu me baleti ira na vakaillesilesi ena Lotu vakaJiu kei na veika sa kauta mai ko Jisu, sa dredre sara merau sota. Sa vagalalataka nai tutu ni veiliutaki ena lotu nai vakatawa ni vale ni lotu baleta ni bibi vua me vakabulai na luvena goneyalewa. Sa vakarokorokotaki Jisu ka cuva e yavana, se qaravi Jisu. IV. Ni gole tiko nai lakolako vua na goneyalewa, ko koya sa tu ena katuba ni mate, sa sota kaya ko Jisu na marama ka turudra balavu. Sa talei nida raica na gagadre dina mai loma kei na nona vakabauta sa kaya kina e lomana, “*Kevaka au na tara ga na tutu ni nonai sulu au na vakabulai.*” Sa sega ni kaci ena domoilevu me rogoci nona gagadre, ia sa tiko ga ena yalona ka kaya lo tikoga, ia sa vakayacora sara na nona nanuma ena vakabauta me tara na tutu ni sulu nei Jisu. Sa yaco vakakina, sa mudu vakasauri na dra ni sa bula ka sa vakila talega ko Jisu ni sa lako tani vua na kaukauwa ka sa kila na Turaga ni dua e tarai koya ena vakabauta. Ni rau sota kei Jisu sa rogo vua na vosa ni veivakadeitaki, “*Na luvequ yalewa sa vakabulai iko na nomu vakabauta, mo lako ena vakacegu ka bula mai na mate ca.*” Na vosa ko ya sa vakataucokotaka na nona vakakabulai. Sa talei ni dua e gadreva dina ena vakabauta me vakabulai...sa sega ni lasu na vosa ni Kalou, sa yaco na bula. Sa dusia talega ni gadreva lo ga e dua na ka ena nomu masu vakaidina vua na Turaga ka dodoliga sara mo cakava, sa saumi na gagadre ni vakabauta ko ya. V. Sa duatani na nodratou vosa na tisaipeli ena taro nei Jisu se ko cei e tarai koya? Ena vakasama rawarawa ga vakatamata [commom sense], sa sega ni vakalialia na nodratoui sau ni taro? Ni sinai ga na tamata, ka yaco na veitaratara, sa sega ni rawa me kilai se o cei e tarai keda. Ia, na tatara ni

marama oqo, sa tatara ni vakabauta, kei na nona vakila ko Jisu ni dua e tarai koya, sa vaka na biau livaliva, sa lako tani vua e dua na kaukauwa. Sa dusia tikoga na bula nei Jisu e dua na bula e solia kece [totally committed] ena ka e vakayacora tiko. Sa rawa nida kaya talega ni marama talega sa solia kece [totally committed] me yaco vua na bula baleta ni sa oti e tinikarua na yabaki, sa gadreva dina na bula. E na veigauna kecega, sa tiko ga na kaukauwa ko ya ka rawa me tara na bula ni tamata vakabauta. VI. Sa matata nai yaloyalo ni veika e yaco oqo, ko ya ni sa vosa tikoga ko Jisu, era sa mai kaya eso ka talai mai ni sa mate oti na goneyalewa lailai, kai naki taumada ni nona lakovi ko Jisu me mai vakabulai koya. Eda vakavinavinaka ni a sega ni laiva tu ga na marama turuvidra balavu ko Jisu, ka maroroya ga na Nona kaukauwa me baleta na gone yalewa yabaki 12. Sa bibi talega vei Jisu me vakabula na tamata kecega e gadreva dina na bula ka sa vakabauta.

VII. Era wase rua ko ira na la'ki tukutuku vei Jisu ni sa mate na goneyalewa: dua na kenai wase era kaya ni sa sega na betena me lako yani na Turaga; ka eso era veivalitaka ga se veivakalialiai. Sa vakadeitaki Jairo ko Jisu, "*Kakua ni yalolailai, vakadinata ga.*"se '*Kua ni yalolailai, vakabauta ga.*' Ea curu ga yani e loma ni vale vata kei iratou ko Pita, Jemesa kei Joni [ko iratou sa voleka vua –inner circle], kei rau nonai tubutubu; ea taura na liga ni goneyalewa yabaki 12 ka vakabulai koya, "*Talica kumi, au sa kaya vei iko tucake mai.*" Io sa tucake tale mai na mate na gone yalewa ka sa taucoko nona bula. 'Talica kumi' [gone yalewa lailai] na vosa vakaAramaic [vosa vakaIperiu ena veisiga] ka sega ni vosa vaKirisii. Sa dusia ga ni dei vinaka tu vei Pita na vosa dina a cavuta ko Jisu, ka sega ni vakadewataki vaKirisii. Sa vakaraitaka ga na vosa dina ga ka cavuta ko Jisu ena nona veivakabulai, ka voqa tikoga e daligana ni talanoataka vei Marika. VIII. Sa talei ni da raica na veibasai ni yalovakatitiqa ni tamata kei na dei ni vakabauta levu sa tu vei Jisu. Sai Jisu ga sa vakadinadinataka ni 'sa sega ni dua na ka e dredre Vua na Kalou'. Sa vuki na vakatitiqa, na veiwali se veivakalialiai ki na Vakabauta. IX. E rua nai talanoa totoka sa laurai kina ni dua e gadreva dina na bula ena nona vakabauta, *ena yaco dina sara na bula nida sa vakabauta na dina ni vosa ni Kalou.* Sa mana talega ni lako e dua vei Jisu ka kerea ena vakabauta na Nona veivakabulai vua na wekana sei tokani. Oqori na sala e rua e rawa ni da muria. X. Nai vakaro me kua ni tukuni na cakacaka mana, baleta ga ni vinakata ko Jisu me kilai ga ko koya ena nodra vakabauta na tamata, ka sega enai tukutuku vuka walega. Ia sa sega sara ni tarovi rawa na nodra talanoa na lewe ni vanua, sa tete yani nai tukutuku ni veivakabulai nei Jisu...sa sega ni tarovi rawa.

3. Na sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Cava/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioiti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc. se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu?

E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo